

Aan

Marianne van Lidth de Jeude
Vincent Grond

Lelystad, 3 oktober 2014

Onderwerp

Reflectie op 'Hein Otto – kunstverzamelaar en landschapsarchitect'

Bijeenkomst 15 september 2014 in Museum Henriette-Polak, Zutphen,

Reflecties n.a.v. jullie vraag over de relatie tussen de kunstcollectie en zijn ontwerpen.

De kunstcollectie roept vragen op:

- Wat was de betekenis van die enorme kunstcollectie voor hem?
 - Inspiratie voor leven en werk?
 - Bron van ontspanning door de troost van schoonheid?
 - Sublimatie of Compensatie voor ...?
- Wat fascineerde hem in de kunstwerken?
 - Technisch: als kunstzinnige object en vanwege vakmanschap?
 - Emotioneel: (zoeken/vinden van) schoonheidsbeleving en/of nabijheid door bezitten van de kunstwerken?
- Is er een relatie met vakmatige ontwikkeling / ontwerpende beroep (opgaven / 'leren zien')?
- De maakdatum van de kunstwerken staat wel in de lijst. Maar is er ook iets bekend over de data van verwerving van de kunstwerken? Dat zou interessant kunnen zijn in verband met veranderende smaak, belangstelling, ...
- Relatie met de kunstenaars: kende hij de kunstenaars persoonlijk of op afstand?
- Sociogram?
- 'Speelde geld geen rol' bij het verzamelen?

Betrekkelijkheid op de tentoon gelegde kunstwerken

Zijn deze ten toon gelegde 5% van de gehele collectie voldoende representatief om een geldig verband met zijn ontwerpen te zoeken?

Toch een paar observaties en speculaties, na iets meer kennis van de kunstenaars gezocht te hebben, om beter te weten wat ik zie.

De werken

De afgelopen maandag getoonde werken te onderscheiden in:

- De meeste schilderijen en grafische werken hebben het landschap als onderwerp;
- Een aantal schilderijen en grafische werken betreffen een interieur of exterieur tafereel, soms met mensen of één persoon;
- Enkele hebben de natuur, een dierlijk of plantaardig (botanische studies) onderwerp. Vooral het grafische werk: de kleurenlitho's en etsen.
- Stijl is meestal impressionistisch, deels abstraherend, soms expressionistisch, maar ook een deel figuratief: symbolistisch of realistisch.

Bij de getoonde werken valt op de **volte en beeldcomplexiteit** van een aantal schilderijen.

De **abstracte beeldwerking en vrije vormen**. Pas na lang en goed kijken zie je / herken je de voorstelling. Zoals bij:

- Rudi Bierman: 'Joodse begraafplaats in Praag' (1965);
- Willem Bouthoorn: 'Diner met Napoleon' (1974)

Rudi Bierman: 'Joodse Begraafplaats in Praag' (1965)

Willem Bouthoorn: 'Diner met Napoleon' (1974)

Beide schilderijen zijn donker en vol. Bijzondere stukken! Hein Otto lijkt hier geïntrigeerd door het vraagstuk van herkenbaarheid/leesbaarheid in de massaliteit en veelheid van indrukken: hoe je in een veelheid van vlekken, een schijnbaar chaotisch beeld een heldere orde en betekenis kunt zien. Misschien gaat dit over de veelheid en de mate van complexiteit en dubbelzinnigheid van indrukken in het beeld. En natuurlijk ook over de expressie/verbeelding daarvan.

[In dit verband is nog steeds interessant: de *Kromme van Amos Rapoport* (1977) : ontwerpen voor complexiteit; over de relatie tussen de hoeveelheid informatie (orde/minimum <> chaos/maximum), en mate van respons (verveling <> interesse), en de optimale waarden van complexiteit. Opgenomen in Meto Vroom's 'kroniek en memoires' (2014, p 84)]

Rudi Bierman (1921-1972)

'Joodse begraafplaats in Praag' verbeeldt op indrukwekkende wijze de doem die je voelt als je er in Praag een bezoek aan brengt. [ik was er in 1967 en 1991]

Willem Bouthoorn (1916-2004)

'Diner met Napoleon' toont wel de figuratief-abstracte stijl van Bouthoorn, maar afwijkend van zijn meeste andere werk, voor zover ik kan zien..

Wat valt me in de landschappen op?

De werken van *Jeanne Bieruma Oosting* en *Rudi Bierman* vallen door hun aantal op.

Jeanne Bieruma Oosting (1898-1994)

Zij was vooral bekend als grafisch kunstenaar. Maar naast een aantal litho's met onderwerpen uit de natuur, zoals botanische vormen, en mythische voorstellingen, liggen hier ook twee landschappen: een aquarel en een olieverf. Zij wordt tot het 'figuratief-impressionisme' gerekend. Maar zij gaf niet om stijl: 'als het maar goed was'. Zij werkte snel/gehaast volgens sommigen.

Jeanne Bieruma Oosting: 'Park met bomen' (1964)

'Landschap bij Dampierre' (z.j.)

Beide landschappen tonen een doorzicht door een transparante coulisse van bomen, haaks op de blikrichting, naar het achterliggend landschap. Een zelfde handschrift.

In het aquarel 'Park met bomen' [misschien haar uitzicht op het Oosterpark in Amsterdam??] vormen de bomen samen met een laag hekwerk op de voorgrond het kader voor het uitzicht op een grasveld met daarachter bos en een half bewolkte lucht. Het lijkt geschilderd bij laat middaglicht, het luchtperspectief is sterk, de ruimte duidelijk begrensd.

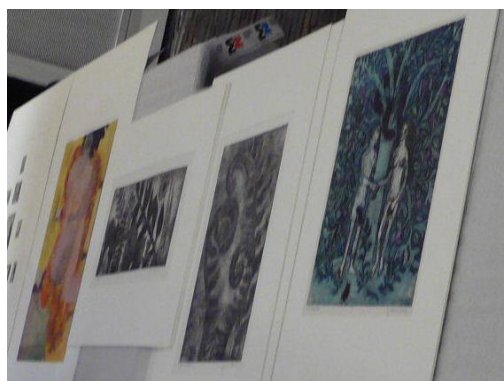
In het olieverfschilderij 'Landschap bij Dampierre' grazen een paar koeien op de voorgrond, de bomen staan op de grens tussen de voorgrond en het achterliggende terrein met enkele gebouwen, [deels door de coulisse afgedekt en daardoor meer verborgen: 'laat meer te raden over'], en daarachter bergterrein onder een blauwe lucht.

Het zijn beide mooie studies van ruimtelijke werking:

- voorgrond, middengrond, achtergrond // horizon en het luchtperspectief
- het horizontale: vlak/reliëf, ruimten en begrenzingen, richtingen/oriëntatie, materiaal/stoffelijkheid
- het verticale: ruimtelijke werking onder en boven ooghoogte, objecten boven ooghoogte, ruimtelijke werking transparante schermen, scheiding/verbinding, contrast/harmonie, accentuering geleiding, ruimtelijke werking lanen, ruimtelijke werking objecten groepen

Jeanne Bieruma Oosting 'De zee', 'Eeuwenoude Varens', 'Paradijs', 'Vegeteaux'

Haar litho's laten oog voor detail en een verhalende vorm zien, degelijk vakmanschap.

Rudi Bierman (1921-1972)

Naast het olieverfschilderij: 'Joodse begraafplaats in Praag' (zie hierboven) , ligt hier van hem een serie sterke aquarellen uit de jaren 1960.

Zijn landschappen tonen de ongenaakbaarheid, de ruigte van het Ierse landschap. Basaal, aards, vol en onontkoombaar, weinig toegankelijk. Het ruige klimaat, het weer vochtig en guur. Het zijn fascinerend robuuste beelden.

De aquareltechniek past goed bij het Ierse landschap, vind ik. [de vraag is of de aquarellen in het terrein geschilderd zijn of in het atelier]

Hij lijkt te houden van dit landschap, het is echt en meeslepend. Wat een doeltreffend en royaal handschrift! Overigens, ook de 'Joodse Begraafplaats in Praag' heeft dat.

Rudi Bierman: 'Bog landschap', 'Connemara I Ireland', 'Achill [island] landschap', 'Achill [island] landschap', 'Strand Clifden [Galway]'

Hij wordt gerekend tot het neo-expressionisme. Als je deze schilderijen vergelijkt met zijn andere werk uit de zelfde periode dan steekt dit werk er zeer realistisch bij af!
[zie bijv.: <http://rudibierman.jimdo.com/galerie/olieverf/1961-1965/>]

Wim Oepts (1904-1988)

Wim Oepts, autodidact, op de ambachtsschool opgeleid tot machinetekenaar, maakte in zijn vroege jaren hout- en linoleumsneden, daarna donkere stadsgezichten en straatscènes in olieverf.

In de late jaren '30 in Frankrijk ontdekt hij het zuidelijke licht. Na WOII afwisselend wonend in Zuid-Frankrijk en Parijs, waar hij de indrukken van het zuiden schildert.

Wim Oepts: 'Het rode huis'

'Het rode huis' is een schitterend voorbeeld van zijn werk: een compositie met contrasterende vlakken en eigenzinnig kleurgebruik – gerelateerd aan zijn eerdere werk van de houtsneden. De kadrering en compositie; de verhoudingen, het ruimtelijk perspectief en de coulissewerking; de kleuraccenten en stoffelijkheid. Begenadigd werk!

Otto de Kat (1907-1995)

Exponent van 'post-impressionisme': een figuratie die de waargenomen vormen weet te vereenvoudigen, d.w.z. te abstraheren, zonder kubistische of expressionistische deformaties en ook zonder surrealistische of anderszins fantastische ingrepen. Voor de vlakverdeling hebben deze schilders een scherp oog; toets en verfheid zijn belangrijke elementen bij de vormgeving."

[cit. Diederik Kraaijpoel bron: Museum de Buitenplaats Eelde]

Otto de Kat: Landschap (1967)

Vereenvoudigd en zwaar gemarkeerd: landschap en wolken. Zou een ontwerp voor glas-in-lood kunnen zijn ...

Pieter Defesche (1921-1998)

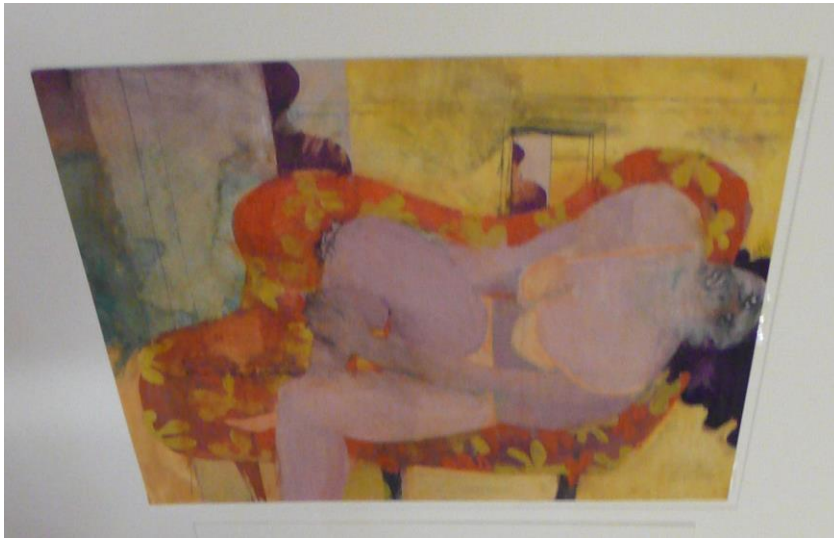

Pieter Defesche: 'Landschap wolken, koolzaad' (1967)

Prachtig geabstraheerd landschap. De eenvoud in het landschap! Post-impressionistisch? Doet ook aan Benner denken, maar het landschap van Otto de Kat misschien nog sterker,

Bouke Ylstra (1933-2009)

Bouke Ylstra was veelzijdig, vooral ook met veelsoortig grafisch werk. Bovendien heeft hij veel figuratief en abstract monumentaal werk gemaakt.

Bouke Ylstra: 'Playmate of the month' (1965)

Zijn 'Playmate of the month' toont een moment:
Naakt op chaise-longue. Een figuur half zichtbaar / verscholen, weerspiegeld op de achtergrond [citaat Magritte?]. Wellust, verleidelijkheid en spanning voor de ontlading? Betrappend?

Opmerking: Sluit wel aan bij het thema van *complexiteit en meerduidigheid*.

NB Zijn 'Man en vogel heb ik geen herinnering aan.'

Harry op de Laak (1925-2012) en Willem den Ouden (1928-)

Harry op de Laak: 'Huis tussen bomen' (z.j.)

Willem den Ouden: 'Figuren in straat' (1958)

De etsen van Harry op de Laak en Willem den Ouden tonen een verfijnd 'clair-obscur': gelede ruimte met tegenlichtcontrasten.

Op de Laak was vooral monumentaal kunstenaar. Hij heeft in deze ets een zwierig handschrift. De vrije vormen van de groot uitgegroeide bomen domineren de situatie met een nauwelijks herkenbaar huis. Suggestie van wind en herfst?

Willem den Ouden, landschapsschilder van licht en lucht in het rivierlandschap van de Waal. In de ets oogt zijn handschrift enigszins stug, dat past wel bij de strakke lijnen van de grachtkade, brug en het gebouw. Alleen de figuren, de straatlantaarn en de auto tonen rondingen.

Misschien heeft de ets van Den Ouden hem aangesproken vanwege beeldverwantschap met de ruimtelijke situatie bij een stationsomgeving. Vgl. ontwerp bij station Meerssen?!

Ro Mogendorf (1907-1969)

Uitmunten tekenares. Opleid aan de Teekenschool voor meisjes en de Rijksacademie in Amsterdam.

In haar vroege jaren ook schilderes, na 1945 alleen tekenen, omdat het schilderen lichamelijk te zwaar viel.

'Boerderij in Enigenburg' (Noord-Holland) (1965) bisterkrijt

Buitengewoon elegante schets: compositie levendig, vrij handschrift, ruimtelijk suggestief. Het is een genoegen om steeds weer naar te kijken!

Van een aantal werken heb ik in de voor zoiets toch wel korte tijd in het Museum, geen bijzondere herinnering, of geen bijzondere reaktie ion het licht van jullie vraag.

Ik blijf ze ook niet gefotografeerd te hebben. Het gaat om:

H. Fiedler [Herbert] (1891-1962)

Johan Buning (1893-1963)

Harm Kamerlingh Onnes (1893-1985)

Berserik (1921-2002)

Aat Veldhoen (1934-)

Conclusie

Op jullie vraag: 'is er een (directe of indirecte) aanwijsbare relatie tussen de stukken in zijn kunstcollectie en zijn ontwerpen' is een antwoord moeilijk te geven. De collectie geeft wel aan hoeveel smaak en kwaliteitsgevoel Otto had. Ik kan me voorstellen dat de schilderijen en grafiek niet alleen dienden voor de schoonheidsbeleving maar ook als inspiratiebron voor manieren van kijken, die doorwerkten in zijn ontwerpen.

Maar zij roept bij ook mij allerlei vragen op, die meer inzicht zouden kunnen geven. [waarschijnlijk worden die al voor een deel beantwoord in de bestaande scripties over hem en de toekomstige monografie]:

Zijn cv? Afkomst en interesses? Fasen in leven en loopbaan?

Praktijk advies- en ontwerpwerk? Oeuvrelijst?

- Is er een oeuvre lijst van zijn landschapswerk? Zijn daar typerende fasen in te onderscheiden?
- Werk bij SBB? Wegbeplantingen, en wat verder?
- Werk bij NS? Steenhuis en Voerman (2012) *Landschap en Spoor – Hein Otto landschapsarchitect bij NS van 1946-1979* (essay) geeft een uitgebreide NS-oeuvrelijst.
- Overige werk?
Begraafplaats Castricum,
Papendrecht (o.a. sportpark en woonwijken),
Bunnik (burgemeesterswoning; woonwijk);
Utrecht (Dom binnenhof/kloostertuin ;
UU 'Uithof',
en wat verder?
- Teamwork projecten met wie, welke opgaven, werkwijze en resultaten?

Daarnaast zou ik willen weten:

- Reisde hij veel, waarheen, leverde dat als studiereis referenties en inspiratie op? Alleen of samen met ... ?
- Schilderde en tekende hij zelf veel, los van zijn werk als tuin- en landschapsarchitect? Alleen of samen met ... ?
- Wie heeft hem persoonlijk/goed gekend, en vooral die nu nog leeft en geïnterviewd kan worden?